

ՆՈՐ-ԴԱՐ

№ 168 ՅԱՍՏԱՐԱՐՈՒՄԻ 8ՄԻ Զորքըւարթի 1 Հոկտեմբերի

1897

Զորքըւարթի 1 Հոկտեմբերի ՅԱՍՏԱՐԱՐՈՒՄԻ 8ՄԻ № 168

Տարեկան 10 րուբլ, վեց ամիսը 6 րուբլ, երեք ամիսը 3 ր. 50 Կ.
ամիսը 1 ր., հաստով 5 Կ.
Բաժանորդ գրուած են Թիֆլիսում միմիայն խմբագրատանը.

Խմբագրութեան հասցեն Тифлисъ. Редакция „Норъ-Даръ“
կամ Tiflis. Rédaction „Nor-Dar“.

Խմբագրութիւնը բաց է ամէն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ից
մինչև 2-ը. Յայտարարութիւններն ընդունուած են ամէն լիզուներով
Յայտարարութիւններն բառին 2 Կ., քերականներն համար կրկնապատկուի.

ԲՈՎԱՆԻՆԻՐԻՆ

Քրոնիկոն.—Լուրերը
Հայոց լեզուի թշնամիները
Ի դժուար կայ թիւնն էր.—Հուշի
Դատարանական.—Ստաբու
սեկուսի սպանման գործը
Քաղաքական.—Հայոց պատրի
արքի խնդիրը. Թիւրք Պարսկական
սահմանադրութիւնը ընդհարման գործը. Յու
նաստան: Թոշնոն ամուսնացել է:
Հեռագրներ
Թերեզ
Տեղեկատու
Յայտարարութիւններ

ԲՐՈՆԻԿՈՆ

«Միւր. Օտար» թերթը հետեւեալ տե
ղեկութիւններն է հաղորդում իսկա
կան յարաբերութիւններ մասին:
Լեհական լեզուին մեծ ազատութիւն
կըտար, քան այժմ. պաշտօնականներին
կոնգրատուներին և ուսումնարաններին
աշակերտներին արգելուած լինելով լե
հերէն խօսել, այժմ արդէն այդ կարգը
խիստ չի պահպանուած, բայց պաշտօնա
կան լեզուն կըմնայ առանձինը, և մին
չև անգամ բանկերին կարգադրուած է,
որ 1899 թ. յունուարի 1-ից մատենա
ները առանձին լեզուով գրեն: Յիսուհեան
և իհարկեմբ կըտանան քաղաքային և
գիւղական ինքնավարութիւն: Ազնուա
կանութեան պարագլուխներ կընշանա
կուին լեհ ազնուականներէն: Լեհ ազ
նուականութիւնն այսուհետեւ կըվայել
այն արտօնութիւնները, որ առկա է
ազնուականներին բանը, և լեհ պաշ
տօնականներն ծառայութեան մէջ բար
ձրանալու նոյն իրաւունքները կըտարուն
ինչ որ և առանձինն:

Աւագանիներ սխաղարծութիւններ
գործնալ մի նոր դէպք, որի մասին
մեզ հետեւեալն են գրուած:
«Ամսոյս 28-ին Լազարից Թիֆլիս
բերող ճանապարհում, ծալուցա սարի
վրայ, կողպատու են մի խումբ չով
դառներ: 20-րդականներ երկուշաբ
թ 4-ին լինում են Ալգէթում, ուր
զբանց ասում են թէ պրիստաւը իւր
կազմակերպով հէնց նոր գնաց ծալու
ղա այնտեղից աւագանիներին հայածե
լու: 20-րդականներ յոյսը գրած պրիս
տաւի վրայ, առաջ են գնում: Հէնց սո
րի գլխին պատահում են աւագանիներ
թուով 9-ը հողի, բոլորն էլ զինուած
նոր սխաղարծի հրացաններով: Կողպա
տու են չովդառներին և ասում ժող
150 ր. փող, մի ձի և մի քանի հրացան:
20-րդականները մէկը հայ է լինում 2-ար
դախու զինուոր (Գաւա. գաւ.) Միւրք
Գանիէլեանց, որից տանում են 164 ր.,
մի ձի 120 ր. արծաթեմար և մի
հրացան, որ արուած է եղել գաւառա
պետից: Իրեն էլ կանոնում են սպանել
տանով: «Բանի ժամանակ է քեզ սպա
տու ընդ: Ինչու սեզ համար Բեւեռ
չես ուղարկում, սովորել ես միշտ բե
րածախն և փողը մաշինով փայտնես:
Մաշինըն էլ կըհանեմ, խնդր քրտեղ է:
Լուս այն է գու քո ձեռքով մեր բաժի
նը ուղարկես: Կերէր չէ, որ հայ ես,
չովդառութիւն էլ ես անում: Սակայն
իւր ընկեր թուրք չովդառներին խնդա
նք այդ ապաման ներում են այն պայ
մանով որ հայը էլ չովդառութիւն չանի

առանց իրենց մասը հատուցանելու:
պէտք է ասած որ խեղճ հայը առու
տուր է անում տոկոսով վերցրած փո
ղով:
«20-րդականները քիչ առաջ կողպա
տու են լինում մի քանի գիւղացի
աշակերտներին, որոնք այլուր էին ծա
խել Թիֆլիսում: Կողպատու են լինում
նաև ուսումնարաններ և մի քանի ճանա
պարհորդներին շատ անգամ կըբռնու
նան: Երբեք են արծաթէ, ոսկէ գարդեր,
ժամացոյցներ, գոտիներ, կանաչի ճա
կատի քորոցներ, ապարաններ, մա
տանիներ և այլն: Իսկ երեկոյան մըտ
նում են Սողանլու գիւղը և տանում մի ձի
և 60 ր. փող: Կողպատու չովդառները
այժմ Թիֆլիսում են»:

Մեզ հաղորդում են, թէ անցեալ կի
րակի Թիֆլիսի երեք եկեղեցիներում
կատարուած երեքօրեայ խնդրու
թիւններին երկուսն ապօրինի են հա
նաչուած և նոր ընտրութիւն կընշանա
կէ նորին բարձր Սրբազնութիւնը:

Թիֆլիսի քաղաքային խորհուրդը իւր
սեպտեմբերի 29 ի նիստին գրառուեց
բնիկական ընկերութեան ձեռքարշ
երկաթուղին գնելու խնդրով: Երկաթա
տե թեր և դէմ վիճաբանութիւններին
յետոյ, խորհուրդը միաձայն որոշեց ըն
կերութեանը պաշտօնապէս յայտնել, որ
քաղաքը վճռեց գնել երկաթուղին, այդ
մասին ընկերութեան յայտարարելու
օրին մի տարի յետոյ:

Առաջիկայ երկուշաբթի, հոկտեմբերի
6 ին, Թիֆլիսի քաղաքային խորհուրդի
մէջ, ի միջի այլոց ընտելու է վար
չութեան մի զեկուցումը այն մասին, որ
Վլադիկավազի քաղաքային վարչութիւ
նը զինելով Թիֆլիսի քաղաքային վար
չութեանը խնդրում է, որ Թիֆլիս քա
ղաքը մասնակցի Վլադիկավազում բա
ցուելիք տեխնիկական բարձր ուսում
նարանի ծախքներին:

Թիֆլիսի քաղաքային խորհուրդը վար
չատրութիւն է նշանակել բոլոր այն
մասնաւոր անձեր համար, որոնք տե
ղեկութիւն կըտան քաղաքում գաղտնի
կերպով կենդանիներ մարթելու մասին:
Իւրաքանչիւր այդպիսի մի գէպը յայտ
նած ժամանակ, յայտնողը կըտանայ
1 րուբլի:

Գետեբուրգից ընով. Օր. Կին հաղոր
դում են, թէ կառավարական պատ
շաճաւոր թուրք շրջաններում խնդիր է
յարուցուած Ստաւրպոլի նահանգի ա
ղապիւր Գովկաւի վարչական կազմու
թիւնից:

Մայրաքաղաքի թերթերը իրեն յուր
հաղորդում են, որ քաղաքները ոտա
կանութեան համար արուող պարտադիր
ծախքերից ազատ կացուցանելու խնդիրը
յոգաւտ քաղաքներին չի զճուելու: Ոտա
կանութեան համար արուող ծախքերը
պարտադիր կըմնան քաղաքներին համար
այն չափով, ինչ չափով, որ նրանք
առկա են այժմ և ոտականութեան
թիւն անկացանելու ժամանակ միայն
նոր ծախքերը արուելի գանձարանի
հաշուին կըլինին:

Թշկական քննութիւնից երեսցել է,

որ Մասիսի վրայ ստանա ճեփօրի ոտը
կոտրած է եղել: Այդ հանգամանքները
հզրակացում են, որ նա վայր է ընկել
և ոտը կոտրել, իսկ յետոյ, այլ ևս չը
կարողանալով ճանապարհը շարունակել,
մնացել է և տեղնուտեղը ստուել: Իզդի
րից մեզ հաղորդում են, որ զորքային
սառն մարմինը գտել են պլաստունեան
գնդի կազակները և տարել են մօտա
կայ Արարիկ գիւղը, որ ժամանակաւ
բապէս հողին էր յանձնուած:

Վրաց լրագրիները մի տարօրինակ
դէպք են հաղորդում: Ռաշայի գաւառի
Սաչի գիւղում, օգոստոսի 24 ին, կիրակի
օրը, երբ եկեղեցում պատարագ կար,
սկիզբ դուրս բերելու ժամանակ, եկե
ղեցին ներս է ընկնում Գրիգոր Խմելաձէ
անունով մի գիւղացի, վազում է սեղա
նը և դաշոյնով խփում է Թեօփրէ քա
հանային ասեղով: Բնու անստուած ես,
գու արժանի չես պատարագ անելու:
Քահանան սարսափած փախչում է սե
ռանի միւս կողմը: Գիւղացին վազում է
նրա ետեւից և այնտեղ էլ է հարուածում:
Այդ ժամանակ Գեղարքի 2-րդակիձէ ա
րացուն բռնում է չարագործի ձեռքը:
Միջոցին նրանք կուռն էին իրար հետ,
քահանան դուրս է վազում սեղանից և
ապա եկեղեցուց: Կատարագ գիւղացին
գուրս է խուռն ախրացում ձեռքից,
վազում է քահանայի յետեւից, հասնում
է նրան և բարձրացնում է դաշոյնը, որ
գարձակ խփի, բայց ախրացուն նորից
բռնում է նրա ձեռքը, մի ուժեղ հա
րուածով գետին է գլորում նրան և
քահանային ներս տանելով եկեղեցին,
դռները փակում է: Եկեղեցում գտնուած
ժողովուրդը դաշոյնից սարսափած փախ
չում է: Քահանան, փոքր ինչ հանգս
տանալուց յետոյ, շարունակում է պա
տարագը, իսկ չարագործը իրուր աշ
խատելով նորից եկեղեցի մտնել, անգոր
կատարութեամբ հեռանում է: Սեղանի
վրայ դրուած Աւետարանը կարտաւած
էր:

Օգոստոսի 25 ին գիւղն է գալիս
պրիստաւը և քննութիւն է կատարում:
Ոճաւորներ խոստովանում է ամեն բան,
յանդուգն պատասխաններ է տալիս, ի
միջի այլոց, ասում է, թէ քահանայի
գովնները փայցել են իւր եկեղեցուց
բնիկ արտը, և այդ բանը խիստ կատա
ղեցիւ էր իրեն: Ոճաւորները բռնուած է:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

Գր. Զին գիւղից (Վազա. գաւ.) Մեզ
տեմբերի 15 ին աւագանիները թաւանե
ցին և տարան 6 ձի և մէկ եզ. երեւում
է որտեղ նոր գաւառապետից էլ չեն
վախենում: Մեր գաւառի աւագանիները
ժողովրդի գլխին կատարեալ. Բաթա
րաւա են. վարչութիւնը նոր միջոցներ
է ձեռք առնում նրանց դէմ: Անցեալներն
էլ, սեպտեմբերի 12-ին, աւագանիները
տարել էին Գարմիւր-Աղբիւր գիւղացի,
ոմն Մարտիրոսի մեղուի փեթակները
և Դաւիթ Ծառուբեանի տան կահ կա
րասիւքն ու կալի ցորենը: Ինչպէս երե
ւում է, այդ գողերը, Արաշէլէին սպա
նող գիւղացիներին են: Զաւաղի վի
ճակով ծառայող Թուրք պահապանները
աւագանիներին սերունդից են: Ամենքն էլ
ունեն բերդանի լու հրացաններ:

«Նոր-Դար»-ին բաժանորդ են
գրուած հոկտեմբերի 1-ից եւ վճա
րում են 3 ր. 50 Կ.:

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՈՒԻ ԹՃՆԱՄԻՆԵՐԸ

(Նամակ խմբագրութեան)

«Նոր-Դար»-ի 160 և 161 համարնե
րում առանձին հաճութեամբ կարդացի
պ Մ. Արեղեանի «Եւ և այն» յօդուածը,
որից ուշիմ ընթերցողն այն եզրակա
ցութիւնը պիտի դուրս բերի, որ միւր
գրողներից շատերը հայերէն չեն գրում,
որովհետեւ հայերէն չեն մտածում: Մեր
գրական լեզուն վերջերս դարձել է մի
բարեկրկնեան խառնակութիւն, և այդ
լեզուն հայոց լեզու է համարուած միմիայն
նրա համար, որ հայերէն տառերով և
բառերով է արտայայտուած: Մեր յարգելի
լեզուաբանի վերոյիշեալ յօդուածը կար
գալիս միտոս ընկաւ հայերէն մի գիրք, որի
ընթերցման ժամանակ իմ նկատողու
թիւններն էին նշանակել և ուղում էի
այդ մասին մի բան գրել, բայց այսօր
էզուց գցելով, մնաց մինչև օրս: Այժմ,
երբ յարմար առիթ է ներկայացել, ա
ւելորդ չեմ համարում իմ ասելիքս ասել,
որ թէ յատկապէս այդ գրքի մասին
խօսած լինելու, այլ նրա համար, որ,
իբրև օրինակ, ցոյց տամ, թէ հայ
գրողը հայերէն գրելիս, ինչպէս կարող
է օտար լեզուով մտածել կամ ոչ մի
լեզուով չմտածել:

Իմ ասած գիրքը պ. Զիրմանդազի
«Մեր Դիմաքան» անունով վէպն է,
որ լայն է տեսել Թիֆլիսում 1893
թուին:

Այդ գրքից իմ ստորեւ առաջ բերած
պարբերութիւններից հայ լեզուով սը
նուած և հայոց լեզուի ոգին ըմբռնող
ընթերցողը կըտանի, որ այդ պարբե
րութիւնները ոչ մի պայմանով հայերէն
չեն կամ ոչ մի լեզուով չեն: Ահա այդ
պարբերութիւնները:

«Ենցէ՛ք վիշտ, որ մարքում է մար
դուն, ինչպէս կ'ալիկ ոսկուն...» (էջ 28):
«...բարձրացաւ առաջին պատահած
կառքի վրայ» (էջ 33):

«Նա զղջաց իւր այնքանութեան մասին»
(33):
«Միայն օրիորդի համակրութիւնը
չէր Բարաթեանին» (43):

«...ճիւղները խրել էր առաջին պա
տահած հակառակորդի կողքերին» (98):
«Ենչու քննութիւնը զրել է իմ սրտի
մէջ այդ վիշտակին» (93):

«Դիմաքանն այս խօսքերի մէջ
զգաց ճշմարտութեան մի մաս» (92):
«Սպանիւր այդ օձին» (94):

«Նա իրանից ձեռքնում էր քաղաքա
կան գործերից յոգնած մի եւրոպական
բուրժուա» (115):
«Վրդովի մարդկանց տմարդի վար
մունքով» (128):

«...ինչպէս գիշերային ոգի, որ գալիս
է վհուկի ձայնին» (137):
«Անգամայն յուրախ էր որդու ա
մանութեանը» (141):

«...մերթ ընդ մերթ նայում էր դէպի
վեր և ժպտում Գայիանէին» (144):
«Մտերմանը հալիւ կարողացաւ հաւել
զլից իւր լայնեղ զլիարկը» (147):

«Հակառակորդներն ուրախ էին այդ
անկարգութեանը» (175):
«...նորից երես առ երես մարդկանց
ստանաւորութեանը հանդիպելով» (144):

«Նրանք... հասկանում էին, թէ ուժն
են պարտական այդ փոփոխութիւնով»
(149):
«...ես բաղաւոր կըլինէի մի վայր
կեան անգամ չհեռանալ քեզանից» (159):

«Մի առանձին բանաստեղծական
անկարգութեան մէջ էր» (159):

«Նա զլիարկ չէր հաւատ» (175):
«Երբեք չեն կնոջ հետ այլևս նա
խանձի տեսարաններ չէր սարքում»
(180):

«...ամուսինների մէջ տեղի էին
ունենում ընտանեկան անախորժ տե
սարաններ» (196):
«Այսպիսի վրայ վարդապոյն աշքերով
էի նայում» (197):

«...որքան էլ բանաստեղծական լի
նիք» (198):
«Նա թոյլ առեց ամուսնուն իւրան
համբուրել» (198):

«...երբէք թոյլ չեմ տալ ձեզ այդ
տեսալ վայրենութիւն» (210):
«...չուտով միջամտել հոգաբարձու
թեան առաջ նրանց մասին» (211):

«...բայց ինչպէս բաց արեցիք տպու
սամբութիւնը» (212):
«...զիտէի ինչպէս վերջ տալ տեսա
բանին» (218):

«...խնայում էր... ընտանիքին» (222):
«Երբեք ծառային հրամայես մի
կառք կանչել» (229):

«Նա հիացած էր օրիորդի եռանդով
և այն օգնութեանը և այլն» (230):
«Նա շատ համակրում եմ նրա ձեռ
նարկութեանը և շատ կըրցաւէ... եթէ
չ» (ձեռնարկութիւնը) գլուխ չգար»
(231):

«...չէր կարողանում ինչի մասին
խօսել» (241):
«...նմանում էր մի անփորձ պատա
նիք» (244):

«Ուրեմն մի ստիպել ինձ կար
մբել մանրամասնութիւններ պատմելով»
(252):

«...նա ուղեորուց ամբարանցից,
չնայելով ընկերով թախանձանքին գէթ
մի քանի օր էլ սպասել» (254):
«Դիմաքանը շատապէս հրացանի նրա
անողորմութեան մասին» (258):

Սովորած լինելով նրանց (երեսներն
բնի) միշտ իրանց մօր հետ տեսել,
ցաւում էր մենակ տեսնելով» (258):
«...նա այնպիսի ներշնչված հոգով
(?) էր արտաբանում» (265):

«...Երբեք չեն հալածուած էր չար
երազները» (270):
«...կրկնի պարագլուխ գիտութիւն
ներով» (345):

«...ինչու ներքին չէ մղանալ և'
ազգին, այդ փորձիկ ժամանակներն» (345):
Բայց բաւական է, վէպը գրեթէ ամ
բողջապէս գրուած է այսպիսի վայրենի
լեզուով: Չաւ պարբերութիւններից
պարզ է, որ հեղինակը գրելիս մտածել
է ուղղակի առանձին: Օրինակ, ուսուցիչն
անում են ԵԱԾԵԹԵ կամ ՏԿԵԹ ՄԱՏԿԵ,
և ահա մեր վիպասանը առանձին մտա
ծելով զլիարկի համար գրել է հաւել
և հաւել առանձին ասում են ԲՐՈՒՄԻՆԻ
ԲԱԾԵ ԵՄԵՍ ԵՄԵՍ ԲԵՅՈՐԵԾԵՅ, և ահա
առանձին մտածող հայ վիպագիրը գրել
է հակառակորդներն ուրախ էին այդ
անկարգութեանը: Առանձին ասում են
ՕՆԵ ՍԵԴԵԿԱԾԵԿԵ, ԻՅԵ ՍԵԿԱ, և ահա
հայերէն վէպ գրողը գրել է. «Նա ձեռ
նում էր (կամ ներկայացնում էր) իրա
նից»:

«...առանձին գրում են ԵԱԾԵԹԵ
ՍԵԿԱ, և ահա հայ գրողը թարգմանում
է ընտանեկան տեսարաններ: Առան
ձին գրում են ՕՆԵ ՍԵԿԱՆԵԿԱ ԵՄ (կամ
ԵՄԵՍ), և առանձին մտածող մեր պ.
Զիրմանդազին գրում է «Նա... ժպտում
էր Գայիանէին»:

ում էին, թէ գուցէ, կասկածելի է, և

այնք, ովքեր էին հապա, հրեքից ար-
ձանագրութիւն կազմել էին, կամ դա
խառն է եղել որեւէ գործում:
Վլայ, Մուրաշեւի եւ, բարձր էլ զան-
գատում էին... Արձանագրութիւն չեմ
կարգում... չգիտեմ:
Եւր. Հասար. Գործիչ. Ուրեմն Մաշա-
տի Մահմեդի Բակիխանովին ծանօթ
լինելը և կապակցելը լինելը է լրջ գի-
տելը:
Վլայ, Ես այդ մասին առաջուց ասել
եմ:
Գործիչ. Փաթալի ճանաչում էր:
Վլայ, Սյո. շատ եմ պատահել: Ինձ
ասացին, որ դա մի անգամ մի քանի
ընկերներով մի ում Գործիչների խանութ
կորոպտել է:
Միշտ, Բակիխանովի մօտ որ ներ-
կայ էր եղել հարստանիքին, որեւմէ իրեն
պաշտօնակալ անձնատուութիւն էր ե-
ղել, այլ ոչ իրեն ազգական կամ մեր-
ձաւոր բարեկամ
Վլայ, Սյո:
Այնուհետեւ պաշտպաններ և դատա-
խազի մի քանի հարցերին «չմոյժիւմ»,
առաջ ասել եմ արդէն» հակիրճ պա-
տահարան է տալիս:
Այս դատապարտեալ Մաշադի Մահ-
մեդը և Փաթալը երկարորէն սկսում են
իրենց արդարացիութիւնը մեղքը երկու
պրիստաններին վրայ գցելով: Թէ նա-
սիրէրէվով նրանց մօտն է կանչել և
ասել, որ Մտարաբեկովուն Արաբը և
Հէյաթին էն սպանել, ի՞նչ զրանք
վայրօթիւն կրտան կազատուին երկու-
սին էլ:
Նուր-Հաս (Միւստաքանին). Ի՞նչ զի-
տէք այս գործի մասին:
Վլայ, Ինչ որ գիտեմ, ասել եմ ար-
դէն:
Գործիչ. Ո՞րդ ասաց, որ Մաշադին
խառն է:
Վլայ, Նապիլէիցովն ասաց: Մաշադին
բանտում խոտաղման էլ ինձ էլ խոտ-
աղմանց, երբ նրան ասացին, որ
ինքն առաջուց խոտաղման է Սելիդին
թէ Ստարաբեկովուն իրենք են սպա-
նել:
Տրոււմ են վկային աջ ու ձախ հարց-
մունքներ, որոնց իւր պաշտօնակցի պէս
չեմ իշխում... առաջուց ասել եմ, խոտ-
աղմակ է պատահաւորութիւն: Սակայն և այն
պէս Բակիխանովի և միւսների մօտին
վատ է խոտում: Կապակցելի կացութե-
անով, որովհետեւ արկաններ և մութ
մարդոց հետ են նստում և վեր կենում:
Այս թէ գալիս են նոր վկաները,
որոնք առանց բացատրութեան շատ լա-
ւ և նպատակաւ կարծիք են յայտնում
Բակիխանովի և Փաթալի անձնատուութ-
իւն և պարագայանց մասին:
Վլայ, Գործիչ. Փեր-Գործիչ. Միւստեովի
հարցին պատասխանում է, որ 1876
թուին սկսած պրիստա է:
Միշտ, Բակիխանովին ճանաչում էր:
—Սյո:
—Պաշտպանելի անձն է:
—Ոչ:
—Բակիխանովը որ և է գտնական կամ
զեկուցում, չեն տուել Բակիխանովի մա-
սին:
—Ոչ:
—Ինչով էր պարագայում ձեր թաղում
եղած ժամանակ:
—Զի, բարդ, ոչխար, նաթ էր վա-
ճաւում: Յուսարի անձնատուութիւն է:
Յետոյ խօսում են այլ վկաներ, Գր. Այա-
նիսեան, Գր. Երեմի Խաչատրեան և
այլք, որոնք ի մօտոյ ճանաչելով Բակի-
խանովին և Փաթալին, իրեն հմուտ ու-
կերէ: Դիւանապան գահացուցիչ և
նպատակաւ վկայութիւն են տալիս,
իսկ Մաշադուն չեն ճանաչում, որովհե-
տեւ նա տեղացի չէ, այլ եկուոր: Սյո վկա-
յութիւնները երևում է ի միջի այլոց,
որ պրիստան Նապիլէիցովը առաջ մեր-
ձաւոր բարեկամ է եղել Բակիխանովին,
յետոյ ինչ որ գործի համար կաւել են
և թշնամացել: Մեղադրեալները այս
հանգամանքով էլ բացատրում էին Բա-

կիխանովին գործի մէջ խառնելը: Վեր-
ջը ամենից շատ խօսեցողին մի հայ
կալանաւորին, որ առաջ թաղապետ է
եղել և այժմ մի գործի համար 1 ամեայ
բանտաբերութեան է ենթարկուել:
Այս վկայի (Արշակ Մեղիքեանի) ցուց
մունքներին ժամանակ ամբողջ դահլիճը
արձանագատ լսում էր: Սյո, լսում էր.
և միայն լսում... Հետաքրքիր և յոր
տեղեկութիւններ...
Նուր-Հաս. Ինչ գիտէք այս գործի մա-
սին:
Վլայ, Սյո. Միշտ, Միշտ (Ռուսերէն լե-
զուով և շատ համարձակ, ամենամասն.
բանտան դէպքերը յիշատակելով) 1895
թ յոյնմեր ամսի 18-ին հանդուցեալ
Ստարաբեկովին ինձ իւր մօտ կանչեց
և ասաց. «Մենք ծանօթ մարդիկ ենք,
մի գաղտնիք ասեմ: Ինձ կողմակի
մարդիկ յայտնել են որ Ձաքաւտ գիւղի
տանտուէր Մանաֆը (այժմ արդա-
բացում են) հատարանով» և
Բագուի քաղաքային վարչութեան ան-
դամ և միւսնոյն ժամանակ քաղաքա-
գլխի պաշտօնակատար Բալաբէր Օրու-
շախիւնովը մտադիր են ինձ ապանել:
Այստեղից հետեւի գրանց և հետեւե-
րի մասին ինձ յայտնել: Իսկ ես իմ
կողմից կը յայտնեմ դատախազին. նա-
հանդապետին, կամ ուր որ հարկ է
Բայց նայիւր, ոչ քիչ չափով: Ես այս
բանն ի հարկ է գաղտնիք պահելի և
սկսեցի հետեւի գաղտնի կերպով վեր-
լինել անձնատուութիւններին: Այդ օրը
գիշերուայ ժամը 11-ին Օրու Սարո
ԲԱՅ փողոցով անցնելիս տեսայ գիշե-
րուայ պահպան Ալարկեարին և իւր
մարդոց: Այդտեղ այժմ մի փողոցի մա-
տուա կալ ուսաց, որովհետեւ գրան էի
նայում ուստի և հետեւեց եկող մար-
դոց չէի նկատում: Այդ ժամանակ
Ալարկեարն ինձ ասաց, որ յետեւեցին
երեք մարդիկ են դալիս, յայց կապա-
ծելի են թուում: Գետ նայեցինք տեսանք
մէկը Մանաֆն է, միւս Քեալալապահ
անունով մէկը, երրորդը կաթնապան
Միրզան: Ես, գիշերապահներին այնտեղ
թողնելով, վերցրի հետո Նիջարաձէ
թաղապետին և սկսեցի հետեւի այն
երեքին. «Ես, հասն նախնական
դատարանի նախագահ Ժոյայի բնա-
կարանի մօտ, կանգնեցին, ջիփացին,
ջիփացին, յետոյ երկուսը փախալա-
հաղը և Մանաֆն շարունակեցին ճանա-
պարհը դէպի Ստարաբեկովի փողոցը,
Ստարաբեկովի բնակարանը, իսկ Միր-
զան մեծաց այնտեղ, որտեղ կենում է
Բալաբէլ Օրուշախիւնովը և Ազուլիչի
փաստաբանը:
(Չբարենկաւոր)
Բագու, 23 սեպտեմբեր.

գիրքին, այն ժամանակ պատրիարքն և
ազգային ժողովը հրաժարական կրտան:
ԹՈՒՐԿ-ՊԱՐՍԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱ-
ԳՐԾԻ ԸՆԴՀԱՆՍՐԱՄԱՆ ԳՈՐԾԸ
—
«Ռեյտերի» գործակալութիւնը Թէհ-
րանից «Daily News»-ին հաղորդում է.
«Այստեղ հէնց նոր վերջացաւ թուրք-
պարսկական սահմանագլխի վրայ հայե-
րի գործած արշաւանքի ընկալութիւնը, —
մի արշաւանքի, որին հետեւեց մի ծանր
կռիւ հայերի և քրդերի միջև և երկու
կողմերն էլ մեծ կորուստներ ունեցան
Քննութիւնը ցույց տուեց, որ յարձակում
գործողները մեծ մասն եղել են Թուր-
քիայից, իսկ երեք հարիւրից պակաս
եղել է Պարսկաստանից: Նրանք հա-
զուստները փոխած անցել են սահմանը
զանազան կողմերից երկ-երկու և երեք
երեք հազով: Պարսկաստանը յայտարարեց,
որ պարսից իշխանութեան կողմից զեղ-
ծում չի եղել, այլ թրքական քրդերը
թուրք գիւնդարական իշխանութեան գի-
տութեամբ մի քանի անգամ անցել են
պարսից սահմանը, աւարի են մատնել
տարւ գիւղ և սպանել են անեկի քան
երեք հարիւր մահաբնական և քրիստո-
նայ, գրանց թոււ կանաք և երեսուցի:
Վերջին արշաւանքի քսաներեք պարս,
գլխիներ բռնուած են պարսից իշխա-
նութեան ձեռքով և նրանցից երեքը,
որոնք պարսից հպարտեցիկ են, բանտն
են ձգուած: Իսկ միւսները, որոնք թր-
քա և աւստահպատակներ են, յանձնուած
են թուրք իշխանութեանը և Թուրիդի
ուսաց ընդհանուր հիւպատոսին: 250
հայ փախստականներ ուղարկուած են
սահմանից 125 մղոն հեռու, Ղարապաղ:
Պարսկաստանն այժմ թուրք կառավա-
րութիւնից բաւարարութիւն է պա-
հանջում քրդերի յարձակումների հա-
մար:

վեոն այլևս սպառնալիքներ չկա-
րայ իւր ձեռքով կործանուած երկրին:
Նորից կառավարութեան գլուխ անցնե-
լին անհնարին բան է նրա համար, դա
խաղաղութիւնը կը ինքնէր:
—Գնեքալ Սոյունիցի գիւնդարական
միւստար նշանակուել մի զիջում է, որ
արուած է հատարակց կարծիքին: Յոյն
զորավարներից դա միակն է, որ կա-
րողացաւ գիւնդարել թուրքերին Ռուս-
նայի և Վիլնիսի մօտ: Այդ բաջ
զորավարն այժմ 58 տարեկան է:
ՌՈՂՖՈՐ ԱՄՈՒՍՆԱՅԵԼ Է
—
Վերջերս ամբողջ Պարիզը զբաղուած
էր լրագրող Ռոլֆոֆի ամուսնութեամբ:
Ռոլֆոֆին ամբողջ Պարիզը, մեծ թէ
փոքր ճանաչում է, և նրա գրածը ա-
մենը հետաքրքրութեամբ են կարդում:
Նա 66 տարեկան է և ամուսնացել է
mademoiselle Վերմորդի հետ, որ
«Jours» լրագրի հրատարակչի 26 տարե-
կան քոյրն է: Նորագույնների տարի-
ների տարբերութիւնը բաւականին մեծ
է. մարդը կնոջից 40 տարով մեծ է,
բայց Ռոլֆոֆը երիտասարդ է հոգեւով,
մտքով և մարմնով:
Այսօր էլ նա Փրանսիայում ամենալաւ
մենամարտողներից մէկն է համարում:
Բայց նա մենամարտում է ամեն օր իւր
«intransigent» լրագրում իւր յօդուած-
ներով, որոնք միշտ ազմուկ են յարու-
ցանում և մեծ հետաքրքրութեամբ
կարդացում են: Ռոլֆոֆը հը-
րող անգամն է պակասում: Առաջին
ամուսնութեան ժամանակ այրիացաւ,
երկարով ամուսնուց նա բաժանուեց:
Հարսանեաց ճաշի մօտին Պարիզի
լրագրերը գրում են, որ այդ ճաշը շատ
նորը ճաշակով պատրաստուած է եղել
—11 հիւրերի համար: Գինն ասում են
որ սիրահարուած է իւր ամուսնու վրայ:
Բայց սի է Ռոլֆոֆը, որ այդքան
ժողովրդական է դարձել Պարիզում և
աշխարհիս մայրաքաղաքը նրա ամուս-
նութեան մանրամասնութեամբ հետա-
քրքրում է:
Ռոլֆոֆը է նրա անունը, նրա հաշակը:
Նապոլէոն III-ի Մէքսիկայում վարած
անաղղո աշխարհակալութիւնից յետոյ,
որ պէտք է ասել խաղաղութեամբ
վերջացաւ, ի՞նչ ողբերգական շինէր-
մէքսիկացիները սպանեցին աստուրիա-
կան մի աղելի պրինցի իրեն հասարակ
մահապարտի: Փրանց-Յօզէֆ կայսերից
բայլ էր հեջհեջ ֆերդինանդը Նապոլե-
ոնի խոտուածներով և քաղաքականու-
թեամբ ընդունել էր Մեքսիկայի կայսր
լինելու առաջարկութիւնը և իրեն կա-
սըր մինչև վերջին րոպէն չկամեցաւ
առաքար ձգել գահը և փախչել, թէ-
պէտէ նապոլէոնեան քաղաքականու-
թեամբ բարձի թողի էր արել վա-
տութեամբ, և նա զոհ գնաց վերջը 1870
թուականին: Դիւրեւ հաշակ ասացած
մարդալ բազմին:
Այս այդ մեքսիկեան արշաւանքից
յետոյ, Նապոլէոնի հեղինակութիւնը
(1868-ից) սկսել էր ընկնել: Ներքին,
պարտական թաղաքականութիւնից եր-
կրի պատուական մարդիկը շատ դժգոհ
էին. մի տեսակ անկման պրոցէս էր
սկսուել կայսրութեան մարմնի բոլոր
անդամներում: Օրենսդրական մարմին
մէջ (այնժամանակ ազգային էին անուա-
մեծ Փրանսիայի ազգային ժողովը) ե-
րեկի զիմադիր կուսակցութիւնը (Թիէր-
փիլ Գալ, Գրիփիեր, Գլիլլան և այլք)
համարձակոււմ էին յարձակուել կայսե-
րական քաղաքականութեան վրայ, բայց
ամենքն էլ սեղմուած էին. պալատական
քաղաքականութեան միջնորդը ծան-
րանում էր ամենքի վրայ: Իդուր էր
երեկի միւստար Ռուլէն, որին հասա-
րակութիւնը «փոխ-կայսր» էր անուա-
նում, իւր ճարտասանական մեծ տա-
ղանդով պաշտպանում կայսերական քա-

ղաքականութիւնը և կառավարութեան
սխառեմը:
Ինչպէս ասացինք, անկման պրոցէսը
սկսուել էր: Այս այդ միջոցին հրապարակ
էր գալիս ազնուական ծագումից. բայց
իւր հայաքցներով և զեմպրամանով
բարբոթին արմատական լրագրող Ռոլ-
ֆոֆը իւր ճաշակով լրագրով: Սա իւր
սուր, թեթեւ երգիծարանական, ծաղ-
րող, խաթող յօդուածներով միանգա-
մից իւր լրագրի վրայ դարձրեց ընդհա-
նուրի ուշադրութիւնը:
Փրանսիայում ծագրելի լինել—դա
մահից ասելի մեծ հարուած է: Ռոլֆո-
ֆը իւր ճաշ, թուական լեզուով ծաղ-
րի առարկայ դարձրեց կայսերական
պալատը, ծագեցեալ կայսրուհուն, Նապոլե-
ոնի ամբողջ պալատի նկատ աւ կացը:
Ինչ որ Օրսինի ուսմբը չկարողացաւ
կատարել, այդ կատարեց Ռոլֆոֆը իւր
լրագրով:
Սկզբում պալատում չկամեցան ու-
շադրութեան արժանացնել: Բայց
պաժիտեալի լրագրիւր, բայց վերջը
արդէն ուշ էր: Ռոլֆոֆը մի գորաւոր
ոյժ էր դարձել, իսկ Նապոլէոնի ըն-
տանիքը ծաղրի առարկայ:
Ամեն կողմից գլուխներ բարձրացրին
զօգահները, ներքին քաղաքականու-
թիւնը հետգհետ նոր և նոր յարուած-
ներ էր ստանում, և զօգահութիւնը
վտանգաւոր չափով ընդհանրանում: Ե-
րեւում էր, որ Նապոլէոնեան անուան
փայլը յետմանում է:
Պալատը, որին զեկավարում էր Նապոլեոն
կայսրուհին իւրայիններով, կամենալով
Փրանսիական ժողովրդի ուշադրութիւնը
ներքին քաղաքականութիւնից հեռացնել
և մտքերը դարձնել Փրանսիայից դուրս
գործերով և դուրսը յաղթութիւն անե-
լով մտաւնել տալ ներքին գրութիւնը:
Հետքերի սպանիական գահի խնդիրը:
Նապոլեոն կամեցաւ ma petite guerre
«իւր փոքրիկ պատերազմը» ունենալ
Պրանսիայի դէմ, որ սկսուեց 1870-ին
Փրանսիական ժողովրդի պատերազմը,
որ, ինչպէս գիտենք, վերջացաւ Փրան-
սիայիների դեմ շտանուած պարտու-
թեամբ:
Նապոլէոնի կայսրութիւնը ընկաւ,
Նապոլէոնը, Նապոլեոն և պրինց Լուիս
ժանազը Անգլիայի հիւրասիրութեան
պալատներին, իսկ Ռոլֆոֆը ժամանա
կաւոր կառավարութեան անդամ դար-
ձաւ: Սյո ժամանակից Ռոլֆոֆին ա-
մենքն ճանաչում են: Ազգերի պատմու-
թեան մէջն էլ իւրերի բաները մեծ
հետեւանքներ են ունենում:
Ռ. Ռ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԱՅՈՑ ԳԱՏԱՐԱՐԻ ԽՆԴԻՐԸ
«Times»-ի 4. Պոլսի թղթակիցը հա-
ղորդում է, թէ Օրմանեան պատրիարքը
մտադիր է մի խնդրը ուղղել սուլթա-
նին, որ բողոքագած կը լինի հետեւեալ
կէտերից.
1) Օգնել և հովանաւորութիւն ցույց
տալ հայ որբերին:
2) Գնեալեան միջքերներ բաժանել
զաւառներին հայերին, որոնք ստորագիւ-
ղաբարութեան են հասած:
3) Թոյլ տալ, որ հայերը մի քաղա-
քից միւրը տեղափոխուեն:
4) Դադարացնել հայերի դէմ հայա-
ժանքը Բուլղարիայում:
5) Արգելել, որ թուրք պաշտօնեանե-
րը չհնչեն հայերին դաւաճներում:
Բացի դրանից, պատրիարքական խոր-
հուրդը պատրաստում է մի յուշագիր,
որի մէջ առաջ կը լինին բերուած վե-
րոյշիւնայ կէտերը. այդ յուշագիրը նոյն-
պէս կը յայտարարուի սուլթանին, որին ընդ-
նմին կը յայտարարուի, որ եթէ նա չի
կարող զոհացում տալ պատրիարքի խն-

«emps»-ի Աթէնքի թղթակիցը գրում
է, «Գիւլիսիսը Ջալմիսին մի նա-
մակ է գրել, որի մէջ ասում է
թէ ինքը չի ճանաչում նրա միւստարու-
թիւնը: Այս հիման վրայ շատ պատգա-
մաւորներ հրաժարում են օգնել Ջալ-
միսին. իսկ միւսները վճռել են հաւա-
նութիւն տալ կառավարութեան ձեռք
նստած բոլոր միջոցներին, եթէ միայն
այդ միջոցները կարող են նպաստել
թուրքաց զօրքերի Քեսայիայից հեռա-
նալուն: Հայրենասիրական ընկերութիւ-
նը, որի անդամներն թուում են Աթէն-
քի ամենալաւ քաղաքացիները, թաղա-
պետին 5043 ստորագրութեամբ մի
խնդրագիր են ներկայացրել, որի մէջ
խնդրում են որ, նա ոչ մի դէպքում
չըլմի Գիւլիսիսին:
—Սեպտեմբերի 23-ին յունաց նոր
միւստարութիւնը կը դրում տուեց թա-
ղապետին, Պալատի մօտ հասաւ խոտն
ամբողջ եռանգով ողջունում էր միւսի-
սիւսերին, միւստարը գիւնդարական մի-
նիստը Սոյունիցին: Յունաց մամուլը
պաշտպանում է նրան, յարձակում են
նրա վրայ միայն Գիւլիսիսի կուսակ-
ցութեան թիւքերը: «Asly»-ն ասում
է, որ չնըհիւ թաղապետի իմաստու-
թեան և անկախ մամուլի զնաւակն
գործադրութեան, երկուսն պատուած է
այն ճշմարտից, որի մէջ ձգել էր պա-
գամաւորների ժողովը քաղաքական եր-
ջերից կուրացած: Գիւլիսիսին իւր կր-
տար մարքի համար հատուցում ստա-
ցաւ այն բանով, որ նրա կուսակցու-
թիւնը բաժանաբաժան եղաւ: «Akro-
polis»-ի տեսիլով, միայն այն հանգամա-
նում, որ Գիւլիսիսը սպասուում էր վե-
րադիւր իւր ձեռքն առնելու կառավա-
րութեան ղեկը, զարմանք էր ազդում
Յունաստանում և Եւրոպայում: «Skripa»
լրագիրն ասում է. «Թող ուրեմն Օլի-

միւստարութիւնը և կառավարութեան
սխառեմը:
Ինչպէս ասացինք, անկման պրոցէսը
սկսուել էր: Այս այդ միջոցին հրապարակ
էր գալիս ազնուական ծագումից. բայց
իւր հայաքցներով և զեմպրամանով
բարբոթին արմատական լրագրող Ռոլ-
ֆոֆը իւր ճաշակով լրագրով: Սա իւր
սուր, թեթեւ երգիծարանական, ծաղ-
րող, խաթող յօդուածներով միանգա-
մից իւր լրագրի վրայ դարձրեց ընդհա-
նուրի ուշադրութիւնը:
Փրանսիայում ծագրելի լինել—դա
մահից ասելի մեծ հարուած է: Ռոլֆո-
ֆը իւր ճաշ, թուական լեզուով ծաղ-
րի առարկայ դարձրեց կայսերական
պալատը, ծագեցեալ կայսրուհուն, Նապոլե-
ոնի ամբողջ պալատի նկատ աւ կացը:
Ինչ որ Օրսինի ուսմբը չկարողացաւ
կատարել, այդ կատարեց Ռոլֆոֆը իւր
լրագրով:
Սկզբում պալատում չկամեցան ու-
շադրութեան արժանացնել: Բայց
պաժիտեալի լրագրիւր, բայց վերջը
արդէն ուշ էր: Ռոլֆոֆը մի գորաւոր
ոյժ էր դարձել, իսկ Նապոլէոնի ըն-
տանիքը ծաղրի առարկայ:
Ամեն կողմից գլուխներ բարձրացրին
զօգահները, ներքին քաղաքականու-
թիւնը հետգհետ նոր և նոր յարուած-
ներ էր ստանում, և զօգահութիւնը
վտանգաւոր չափով ընդհանրանում: Ե-
րեւում էր, որ Նապոլէոնեան անուան
փայլը յետմանում է:
Պալատը, որին զեկավարում էր Նապոլեոն
կայսրուհին իւրայիններով, կամենալով
Փրանսիական ժողովրդի ուշադրութիւնը
ներքին քաղաքականութիւնից հեռացնել
և մտքերը դարձնել Փրանսիայից դուրս
գործերով և դուրսը յաղթութիւն անե-
լով մտաւնել տալ ներքին գրութիւնը:
Հետքերի սպանիական գահի խնդիրը:
Նապոլեոն կամեցաւ ma petite guerre
«իւր փոքրիկ պատերազմը» ունենալ
Պրանսիայի դէմ, որ սկսուեց 1870-ին
Փրանսիական ժողովրդի պատերազմը,
որ, ինչպէս գիտենք, վերջացաւ Փրան-
սիայիների դեմ շտանուած պարտու-
թեամբ:
Նապոլէոնի կայսրութիւնը ընկաւ,
Նապոլէոնը, Նապոլեոն և պրինց Լուիս
ժանազը Անգլիայի հիւրասիրութեան
պալատներին, իսկ Ռոլֆոֆը ժամանա
կաւոր կառավարութեան անդամ դար-
ձաւ: Սյո ժամանակից Ռոլֆոֆին ա-
մենքն ճանաչում են: Ազգերի պատմու-
թեան մէջն էլ իւրերի բաները մեծ
հետեւանքներ են ունենում:
Ռ. Ռ.

ՀԵՌԱԳՐՆԵՐ

ԲԱՅՈՒ, 29 «Երեւելի».—Թիֆլիսի դա-
տական պալատի սեանիայի Ստարաբե-
կովի սպանման գործի վերաբերմամբ
կայացրած վճռի գորութեամբ, Բակիխա-
նովին արդարացած է. միացած երկու
մեղադրեալները դատապարտուած են
առաջնականաւ աշխատանքների 15 տկան
տարով:
Գ. ՊԱՆՈՒ.—Գերմանական զեկանը
սուլթանին յանձնեց զերմանական կա-
սըր սեպտեմբերի 23-ին: Միացած մի նա-
մակը:
ՏԵՏԻՆԷ.—Այրանական ցեղերի Սկու-
տարիայում կատարուած պարագլուխնե-
րը Սկուտարիի նահանգապետի միջոցով
իրենց կատարեալ հնազանդութիւնը
յայտնեցին սուլթանին և վերադարձան
հայրենիք:
ԱԹԷՆԷ.—Թաղապետ ընդունեց Լեդ-
դար Վիլիսիսին, որն այսօր մեկնում
է Լոնդոն:
Գ. ՊԱՆՈՒ.—Անատոլիայի նորակոչ
զինուորները հրաման ստացան պատ-
րաստուել ծառայելու Քեսայիայում,
որպէսզի լրացնեն հրանդութիւնների

1870